

Is het basisinkomen een utopie?

Onlangs namen Bovenberg en Van der Ploeg in ESB afstand van het basisinkomen. Gaven zij een te eenzijdig beeld van de te verwachten negatieve effecten?

Het aardige van het basisinkomen is, dat iedereen zo zijn eigen voorstelling kan maken van de effecten die invoering ervan zal oproepen. Afgezien van enkele experimenten met een negatieve inkomstenbelasting in de Verenigde Staten (zie de reactie van Nelissen en Polk – red.) is er immers geen praktijkervaring met een basisinkomen opgedaan, terwijl op louter theoretische gronden geen eenduidige uitspraak over de te verwachten effecten mogelijk is. Het wekt dan ook enige verbazing dat Bovenberg en Van der Ploeg (hierna kortweg BP) in *ESB* van 1 februari 1995 menen op grond van economische argumentatie te kunnen aantonen dat het basisinkomen een utopie is. Na een overigens uitstekend overzicht van de (niet omstreden) positieve effecten van een basisinkomen, geven zij een wel erg eenzijdig beeld van de mogelijke negatieve effecten waarover de economische wetenschap geen uitsluitsel kan geven.

Een basisinkomen vermindert de scholingsinspanning, stellen BP, doordat de opbrengst van een hoger toekomstig inkomen geringer wordt. Zij vergeten echter het positieve effect dat scholing zelf goedkoper wordt (de 'opportunity costs' nemen af). Waarom zouden jongeren die nu onderwijs volgen, ineens zwart gaan bijverdienen als ze ook al een basisinkomen ontvangen? Als BP overigens gelijk hebben met hun veronderstelling dat een basisinkomen de inkomensverschillen tussen lager en hoger geschoolden vergroot, vervalt daarmee hun argument dat scholing na invoering van het basisinkomen niet meer voldoende loont.

Zwart werk?

Leidt een basisinkomen tot meer zwart werk? Hier moeten verschillende groepen potentiële zwartwerkers

worden onderscheiden. Voor uitkeringsgerechtigden is het feit dat 'witte' inkomsten op de uitkering worden gekort, waarschijnlijk de belangrijkste reden om zwart te werken – zeker nu steeds meer gegevensbestanden aan elkaar worden gekoppeld. Deze prikkel om zwart te werken verdwijnt dankzij het basisinkomen geheel – het basisinkomen is immers onafhankelijk van de eigen inkomsten.

Illegalen die momenteel overwegend zwart werken, zullen moeten gaan concurreren met legalen die een basisinkomen ontvangen en daarom met een aanmerkelijk lager loon genoeg kunnen nemen. Als bovendien voor immigranten het recht op een basisinkomen pas ontstaat als men een bepaald aantal jaren legaal in Nederland heeft gewerkt, wordt ook daardoor zwart werk ontmoedigd.

Voor een afhankelijke partner is het momenteel aantrekkelijk om er wat zwart bij te verdienen om de kostwinnersfaciliteiten voor haar partner niet in gevaar te brengen. Bij de invoering van een basisinkomen zullen alle kostwinnersvoorzieningen vervallen en daarmee ook deze prikkel tot zwart werken.

Resteert de groep personen die momenteel 'wit' werkt. BP stellen terecht dat zwart werk voor hen door invoering van een basisinkomen aantrekkelijker wordt – althans als het basisinkomen wordt gefinancierd uit een heffing op inkomsten uit arbeid. Wordt daarbij overigens gekozen voor een proportioneel tarief, dan wordt de controle door de fiscus een stuk eenvoudiger: over iedere verdiende gulden is dan een vast percentage aan belasting verschuldigd. Per saldo is het zeer de vraag of de toename van zwart werk door de huidige werkenden groter zal zijn dan de afname van zwart werk door uitkeringsgerechtigden, illegalen en afhankelijke partners.

Verschuiving marginale wig

Verschuiving van de wig van lage naar midden- en hogere inkomens leidt tot efficiëntieverlies, stellen BP. Volgens berekeningen van het Centraal Planbureau, waar ook BP zich op beroepen, kan een basisinkomen van de helft van het netto minimumloon worden gefinancierd met een proportioneel belastingtarief van iets meer dan 50%. Er is dan geen sprake van een verschuiving van de marginale wig van laag naar hoog, maar juist van de hoge inkomens (die nu een toptarief van 60% betalen) naar de lagere inkomens (met een marginaal tarief van bijna 38% in 1995). Als BP het gelijk aan hun kant hebben, betekent dat dus een efficiëntieverhoging! Belangrijker, dunkt mij, is de verschuiving die in de marginale wig teweeg wordt gebracht tussen twee groepen met lage inkomens. Uitkeringsgerechtigden worden momenteel immers met een impliciete marginale heffing van 100% geconfronteerd, de oorzaak van de zogeheten armoedeval. Na invoering van het basisinkomen zullen alle groepen met een laag inkomen – werkenden en niet-werkenden – van iedere verdiende gulden bijna twee kwartjes overhouden.

Waarschijnlijk leidt dit, vergeleken met de huidige situatie, tot een toename van het arbeidsaanbod in personen. Wel valt te verwachten dat het aanbod in uren zal afnemen, doordat men korter gaat werken. Bij het huidige grote overschot aan arbeidskrachten moet dat toch eerder als een voordeel dan als een nadeel worden aangemerkt. De opmerking van BP dat extra arbeidsaanbod nodig is om de lonen te drukken, komt op niet veel anders neer dan dat we de omvangrijke werkloosheid (niets anders immers dan een aanbodoverschot) als een zegen moeten beschouwen.

Asymmetrische informatie

Het 'fundamentele probleem' van asymmetrische informatie verklaart een groot deel van de ingrepen in het afgelopen decennium in het stelsel van sociale zekerheid. Van het afschaffen van de verdiscontering van de werkloosheid in de WAO en de invoering van een nieuwe categorie als de 'voordeurdelers' tot de verzwaring van de referte-eis voor de WW, de decentralisatie van de bijstand en de recente herbeoordeling van arbeidson-

geschikten: telkens was het hoofdargument dat ieder precies die uitkering zou moeten krijgen waar hij/zij recht op heeft. Het resultaat is echter vooral geweest, dat het sociale-zekerheidsstelsel steeds ondoorzichtiger en moeilijker uitvoerbaar en controleerbaar werd. Dat BP het beste resultaat verwachten van een nog verder uitdijend systeem van regels en regelingen, roept verbazing op. Weten we inmiddels, op grond van een rijke ervaring met verfijning en differentiatie van regels, niet beter?

Het basisinkomen lost in beginsel alle controleproblemen op die verbonden zijn met de leefvorm, arbeidsbereidheid, arbeidsverleden, mate van arbeids(on)geschiktheid, enzovoorts. Er blijft er slechts een over: de vaststelling van het inkomen waarover belasting is verschuldigd. Toegegeven, dit is zeker niet het geringste controleprobleem, maar daarop kan dan ook alle inspanning worden geconcentreerd.

Welvaartsvast basisinkomen

BP stellen dat een basisinkomen op langere termijn kwetsbaar is voor bezuinigingen. Nu zullen ook zij niet ontkennen, dat het huidige stelsel van sociale zekerheid daarvoor evenmin immuun is gebleken. Als het basisinkomen welvaartsvast is, doordat de hoogte ervan wordt gekoppeld aan het gemiddelde nationaal inkomen per hoofd van de volwassen bevolking, heeft het de prettige eigenschap dat de totale kosten ervan *per definitie* een vast percentage van het nationaal inkomen bedragen. Ongeacht ontgroening of vergrijzing, zal een welvaartsvast basisinkomen dan in economische voor- noch tegenspoed extra druk op de collectieve uitgaven leggen. Veeleer biedt het basisinkomen perspectief dat er een eind komt aan de periodieke strijd om de koopkrachtplaatjes.

Tot slot: menig argument dat BP tegen het basisinkomen aanvoeren, geldt ook voor de AOW, die immers niets anders is dan een basisinkomen voor 65-plussers. Mogen we derhalve binnenkort een bijdrage van beide auteurs verwachten waarin zij voor afschaffing van de AOW pleiten?

Paul de Beer

De auteur is verbonden aan het Sociaal en Cultureel Planbureau.